

REDACTIA:

și
ADMINISTRAȚIA:
Batthyányi uțea Nr. 2Articoli și corespun-
dente pentru pu-
blicare se trimit re-
dacțiunii.Concure, inserțiuni
precum și taxele de
abonament se trimit
Administrațiunii ti-
pografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

FOAIE BISERICESCĂ-ȘCOLASTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINEGA.

PREȚUL
ABONAMENTULUI:PENTRU
AUSTRO-UNGARIA:
Pe un an: 10 cor.
Pe 1/2 an: 5 cor.PENTRU ROMÂNIA ȘI
STRĂINĂTATE:
Pe un an 14 franci.
Pe 1/2 an 7 franci.Telefon pentru oraș și
comitat Nr. 266.

Nr. 7448/1907.

IOAN

din îndurarea lui Dumnezeu dreptcredinciosul Episcop al
Aradului, Orăzii-Mari, Ienopolei și al Hălmegeului, precum
și al părților adnexate din Banatul-Timișan.*Iubiților cler și tuturor credincioșilor din eparchia
Aradului, dar și pace dela Dumnezeu Tatăl și
Domnul nostru Isus Hristos, împreună cu salu-
tarea noastră arhierască!**„Nașterea Ta Hristoase
Dumnezeul nostru răsărit-au
lumii lumina cunoștinței.”*

Tropariul Praznicului.

Iubiților creștini și fii sufletești!

După voința marelui și preaînduratului
Dumnezeu am ajuns iarăși la punctul, dela
care am plecat nainte cu un an de zile; am
ajuns iarăși ziua de mare bucurie a Nașterii
Mântuitorului nostru Isus Hristos, întru pome-
nirea căreia lumea creștină, a așezat sărbă-
toarea, iar biserica noastră și-a întocmit cântă-
rile sale de laudă și mărire, cum este și tropariul
zilei, din care învățăm a cunoaște că *lumina cu-
noștinței* adusă de Hristos în lume, este calea
spre *credință*, și, că numai credința în Dumnezeu
dă creștinului *nădejdea* mântuirii sufletului său.

Iubiților creștini și fii sufletești!

Sfânta evanghelie ne spune, că la Nașterea
Mântuitorului Hristos s'a ivit o stea neobicinuită
pe ceriu, la vederea căreia păstorii din Vifleem,
întocmai ca și îngerii din ceriu, au dat glas de
bucurie întru cinstea și mărirea lui Dumnezeu,
care a trimis și întru cinstea și mărirea unuia
născut Fiului său, care a primit să vină în
lume chipul robului luând. Tot din sfânta evan-
gelie înțelegem și aceea, că precând și Magii
(cunosătorii de stele) au grăbit a veni din mari
îndepărtări să se închine pruncului Isus și să-i
aducă daruri obicinuite pe acele vremuri la

1) Moisi, 2. 17..

curțile împărătești, adică: aur, smirnă și tămâie,
— pe atuncea Irod împăratul din Iudea, luând
cunoștință de ivirea stelei, s'a turburat foarte și
cu el s'a turburat tot Ierusalimul.

Când ne cugetăm la acestea și când ne
mai dăm seama, că dela facerea lumii până
astăzi, nu numai în colibe săracilor și în
casele bogățiilor, dar nici în palatele boierilor
și ale împăraților, nu s'a mai născut alt prunc,
a cărui venire în lume să fie fost prevestită
prin cutare semn ceresc, cum a fost prevestită
Nașterea Domnului nostru Isus Hristos prin
steaua cea minunată; când ne dăm apoi samă
și de aceea, că nu s'a mai născut al doilea
prunc în lume, care de-o partesea fie adus și
produs atâta bucurie la unii și atâta supărare
la alții, câtă a adus și câtă a produs pruncul
Isus de odată cu venirea Sa pe pământ, — de
sine se pune creștinului întrebarea: care a fost
motivul bucuriei și al turburării, și care a fost
îndemnul trimiterii și scopul venirii Mântuitorului
nostru Isus Hristos pe pământ?

Ca să cunoaștem acestea, trebuie să cu-
noaștem omul, trebuie să ne întrebăm: oare omul,
mulțumit-a lui Dumnezeu pentru darurile de
cari l-a făcut pătaș? trebuie să ne întrebăm:
oare oamenii, pe cari Dumnezeu i-a așezat în
raiul desfătării, ascultat-au de porunca Domnu-
lui, care le-a zis: *„Din toți pomii raiului să
mâncați, dar din pomul cunoștinței binelui și-al
răului să nu mâncați, căci în ziua, în care veți
mâncă, cu moarte veți muri.”*¹⁾

Și răspunsul este că nu, și iarăși nu. Omul
nu numai n'a mulțumit lui Dumnezeu, ci vă-
zându-se în stăpânirea bunătăților și bogățiilor
raiului, și-a uitat cu totul de ziditorul său; el
orbit de duhul trufiei și îmboldit de pofta de a fi
mai mult decât ce l-a făcut Dumnezeu, a dorit
să străbată în tainele Dumnezeirei, a dorit să
cunoască și el taina: pentruce l-a oprit Dum-
nezeu dela gustarea din pomul cunoștinței bi-
nelui și al răului?

Și în aceasta dorință a lor, spriginiți de
diavolul prefăcut în șerpe, strămoșii noștri mân-
când din pomul oprit, așteptau cu nerăbdare să
li-se deschidă ochii, să fie și ei Dumnezei, după
cum le spusese șerpele.

Și ochii lor s'au și deschis, dar nu după dorința și după așteptarea lor, ci pentru a-se convinge, că: prin călcarea poruncii lui Dumnezeu, nu numai n'au ajuns aceea, ce au dorit și spre ce i-a îndemnat șerpele, ci au pierdut și aceea, ce au avut cu drept de moștenire. Ochii lor s'au deschis ca să vadă și să simtă, că sunt dați afară din raiu, și pentru mâncarea din rodul pomului oprit au pierdut toți pomii, și din moșteni ai împărăției lui Dumnezeu, au ajuns robii legii păcatului.

A fost mare păcatul strămoșilor noștri, dar și osânda lor a fost cu atât mai simțitoare, cu cât după scoaterea din raiu, Dumnezeu i-au așezat în preajma aceluia, ca în toate zilele avându-l înaintea ochilor, să-și aducă aminte de fericirea pierdută prin călcarea poruncii lui Dumnezeu.

A fost aspră această osândă, dar ea a fost dată nu numai pentru neascultare, ci și pentru aceea, că întrebați strămoșii: de ce au călcat porunca? ei în loc să-și mărturisească păcatul și să-și ceară ertare, Adam a pus vina pe Eva, iar aceasta pe șerpe și astfel, un păcat a născut pe altul, iar prin păcat a intrat în lume moartea.

Bunul Dumnezeu însă, deodată cu judecata și osânda omului pentru păcat și a diavolului pentru înșelăciune, a și zis acestuia: „*Vrăsmășie voi pune între tine și între muiere, între semănția ta și între semănția ei. Acela (Mântuitorul) va zdrobi capul tău și tu vei păzi călchiul lui*”²⁾.

Bunul Dumnezeu adevărat știind, că călcarea poruncii Sale este înșelăciune, iar din aceasta răsare păgânătatea; știind și aceea, că păcatul va întuneca mintea și va slăbi puterile trupesti și sufletești ale omenimei într-o atâta, în cât de sine și prin sine omul nu se va mai putea îndrepta și astfel voind să arate că, nu voiește moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu, — într-o nemărginită Sa bunătate a promis trimiterea unui Mântuitor, care să vestească lumina *cunoștinței de Dumnezeu*, și prin aceasta lumină să strice lucrurile diavolului, să readucă împărăția lui Dumnezeu pe pământ adevărat: să mântue neamul omenesc de osânda păcatului, să împace cerul cu pământul și pe om cu Dumnezeu Ziditorul și Stăpânul său.

Cunoscut astfel îndemnul și scopul, cunoscut din prorociei locul și timpul venirii lui Hristos, ivirea steii l-a putut turbura pe Irod, pentru că în aceea stea, și el a văzut venirea lui Mesia cel *făgăduit*, de care-și temea tronul. Că Irod și-a temut împărăția de pruncul Hristos, împăratul *luminei*, se vede din cuvântul sfintei

evangeliei, că Irod, în turbarea mâniei sale, pentru că Magii nu i-au spus unde s'a născut pruncul, acel Irod, a dat poruncă ostașilor săi, și acestia înarmați cu sulitele și cu cuțitele, au năvălit în toate părțile orașului și au omorât pe toți pruncii de doi ani și mai jos, din Vifleem și din hotarele lui în credința, că vor putea stânge și viața lui Mesia cel venit.

Dacă însă a fost mare turburarea și mânia lui Irod la Nașterea lui Hristos, cu atât mai mare a fost bucuria poporului temătoriu de Dumnezeu, care nu numai din semnele cerului a crezut plinirea vremii, ci din faptul, că Dumnezeu — prin îngerul său — a mântuit viața lui Isus de sabia ostașilor păgânului Irod, ei s'au și conștientizat, că născutul este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu, Mesia cel făgăduit și așteptat cu sete de veacuri îndelungate.

Acum dară, când întreaga noastră biserică prăznuiește sărbătoarea venirii *darului*, să ne bucurăm și să ne veselim și noi, precum ne-am bucurat și veselit creștinește și în anii trecuți, precum s'au bucurat și veselit părinții și moșii noștri, și precum trebuie să se bucure tot omul cu frica lui Dumnezeu la pomenirea acestui praznic al mântuirii sufletești, ce s'au dat nouă și tuturor oamenilor prin Isus Hristos Domnul nostru.

Când vă îndemn la aceasta, știu și eu, că seceta îndelungată din vara anului acestuia, v-a atins și pe voi în măsură mai mare ori mai mică, cum a atins o parte mare din lume. Știu, că în urma secetei, pământul n'a dat roada așteptată, care să acopere multele trebuințe ale vieții omenesti, și mai știu și aceea, că prin noua lege de învățământ, ni-să impun și alte greutăți, dar acestea toate nu au să micșoreze bucuria și veselia sufletului vostru, pentru că darul și binecuvântarea cerească, ce s'a dădătorilor oamenilor prin venirea pe pământ a Mântuitorului nostru Isus Hristos, este cu mult mai mare și mai însemnat pentru sufletul creștinesc, decât toate bogățiile trecătoare ale lumii acesteia.

De acestea și alte asemenea certări și greutăți au avut parte și părinții, moșii și strămoșii noștri, dar cu toate greutățile și neajunsurile vieții zilnice, aceasta sărbătoare a *venirii darului*, acest praznic al *impăcării omului cu Dumnezeu*, când adevărat după zisa psalmistului „*Mila cu adevărat s'a întimpinat, dreptatea cu pacea s'a sărutat*”³⁾ „părinții, moșii și strămoșii noștri l-a petrecut cu bucurie și veselie sufletească, pentru că fiind tari în credința în Dumnezeu, aveau și convingerea neclătită, că certarea ce o trimite Dumnezeu asupra oamenilor, este numai spre deșteptarea și îndreptarea lor din cărările celea rătăcite, spre care scop Dumnezeu pune la probă statornicia lor în credință,

²⁾ Moise, I. 3. 18.

³⁾ Ps.

și ascultarea lor întru împlinirea poruncilor Lui, cum a pus la probă credința lui Iov și ascultarea strămoșilor Adam și Eva.

Dacă ceriul și pământul s'au bucurat de-o potrivă la venirea pre pământ a Mântuitorului Hristos; dacă părinții, moșii și strămoșii noștri au prăznuit cu bucurie și veselie creștină acest praznic al mântuirii sufletului creștinesc; dacă părinții, moșii și strămoșii noștri au păzit credința în Dumnezeu între toate împrejurările vieții și n'au nesocotit certările de sus și ispitele de jos, să facem și noi tot asemenea. Să prăznuim și noi cu veselie creștină și să ne bucurăm de venirea darului mântuirii sufletești, pentru că înțeleptul Solomon ne spune că: „*Mântuirea sufletului este bogăția omului*“⁴⁾.

Să păzim și să ne întărim tot mai mult în credința în Dumnezeu și aceasta credință s'o arătăm prin ascultarea și plinirea cuvântului Lui, iar aceasta nu numai pentru că cuvântul lui Dumnezeu este poruncă, care trebuie s'o păzească și îplinească cu sfințenie toată suflarea și toată fapta; nu numai pentru aceea, ca să avem îndrăzneală a-L ruga să asculte și El cererile și să îplinească dorințele noastre, dar și pentru aceea, ca în cazuri de ispite și certări, să avem liniștea sufletului despre datorințele împlinite, și astfel să avem nădejdea binelui între toate împrejurările vieții, pentru că după cum ne învață marele Apostol Pavel „*Prin nădejde ne-am mântuit*“⁵⁾.

Să păzim credința în Dumnezeu, cum au păzit-o părinții, moșii și strămoșii, având înaintea ochilor și cuvintele Apostolului neamurilor: „*De este Dumnezeu cu noi, cine este contra noastră*“⁶⁾. Să păzim credința în Dumnezeu, și conform învățăturai acelui Apostol, „*să ne apropiem cu îndrăzneală la scaunul darului său, ca să luăm milă și să aflăm dar spre ajutor în vreme de lipsă*“⁷⁾. Să păzim credința în Dumnezeu, pentru că după cum ne învață și Ap. Iacob. „*Toată darea cea bună și tot darul desăvârșit vine de sus dela părintele luminilor, la care nu este schimbare, sau umbră de mutare*“⁸⁾. Să păzim credința în Dumnezeu, căci după cum ne învață Ana, mama prorocului Samuil, „*Domnul face sărac și îmbogățește, smerește și înalță, ridică de pe pământ pe cel lipsit și din gunoiu scoală pe cel sărac, ca să-l așeze cu boierii poporului*“⁹⁾. Să păzim credința în Dumnezeu, căci după mărturisirea dreptului Iov „*Dumnezeu arată fulgerului tunătoriu calea, și tot el poruncește*

a fi pe pământ zăpadă, furtună și ploaie“¹⁰⁾. Să păzim credința în Dumnezeu și să păzim și plinim poruncile astfel, ca în vremea de certări mai mari, ori mai mici, fiecare creștin să poată zice cu inima veselă și cu frunte senină, cum a zis dreptul Iov „*Certarea Ta Doamne mi-a păzit duhul meu*“¹¹⁾.

După toate acestea rugând pre Dumnezeu, Tatăl îndurărilor, să primească sfintele rugăciuni ce sau făcut și se vă răspândească tuturor, darurile și jertfele ce ați adus pentru biserică și pentru sfintele ei așezăminte, — î-l rog tot odată, se trimită asupra voastră darul și binecuvântarea Sa cerească, care să lumineze mintea și să îndrepte voia voastră spre împlinirea poruncilor dumnezeiești și ale sfintei noastre biserici; să lumineze mintea și să îndrepte voința voastră spre păzirea credinței, spre sporirea dragostei și spre întărirea nădejdei voastre creștine întru Domnul, ca astfel să puteți petrece cu bine și măngâiere și se ajungeți, precum vă și doresc din inimă, aceste sfinte sărbători la mulți ani cu multă bucurie și îndestulare. Amin.

A r a d, la Sfintele sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1907.

Al vostru tuturor

de binevoitor

Joan J. Papp

Episcopul Aradului.

Biografia lui

Moise Nicoară.

(Serisă de el. Ms. Nr. 2487 la Academia Română.)

Notele auto-biografice ale lui *Moise Nicoară*, pe care le dăm în cele următoare, ni-s'au pus la dispoziție de P. C. Sa D-l arhimandrit și vicar episcopesc *V. Mangra*.

Făcând cercetări asupra manuscriselor și a unui mare memoriu de caracter politic și diplomatic, ce se păstrează în Biblioteca »Academiei Române«, P. C. Sa susține, că *M. Nicoară*, a fost un om epocal, prin prestațiunile și și spiritul său, superior tuturor contemporanilor săi.

Studiarea temeinică a numitelor acte, e cu putință să lumineze momente umbrite din luptele culturale românești din trecut și îndeosebi pentru părțile noastre.

Momentele de caracter liric și social, dau un deosebit farmec și interes șirelor ce urmează.

⁴⁾ Pildele lui Solomon, cap. 12. v. 10.

⁵⁾ Rom. 8. v. 24.

⁶⁾ Rom. 8 v. 31.

⁷⁾ Evrei 4. v. 16.

⁸⁾ Iacob I. v. 17.

⁹⁾ I. Imp. 2. v. 6, 7.

¹⁰⁾ Iov 28. 26.

¹¹⁾ Iov. 11. v. 11.

1846, 23 Cuptoriu. Neputând da de o foaie ce începusem cândva,¹⁾ și neputându-mă cuprinde cu ceva serios pentru slăbiciune, ba anevoie și cu gazetele pentru ochi cât și din pricina greutateii capului, apucaî a semnă câteva epoce și tâmpâne (tâmplări?) a vieții pe scurt ca un bruillon, și pentru răzbunare. Mai de multe-ori mă rugase unii și alții pentru asta, dară mai vărtuos cândva Dna Vidovici și a lui Fritz, apoi Muntean canonicul din Orade.

Anul 1784 în 29 Noemvre st. v. între 11 și 12 de noapte fui născut în Jula (Giula) comitatul Bichiș, întâi fiu după trei fiice.

Tata Petru, fiul lui Vidu. Numele moșului am uitat și nu a fost Ștefan. Numele uliții e a Nicoreștilor. Instrăinarea mea de acasă mai toată viața (afară câțiva ani triști în urmă) nu m'au lăsat a mă înștiința de stările și istoriile anterioare ale familiei. Atâta știu că Ștefan, un unchiu de a tatii, cel mai bogat pe atunci în părțile acelea, după ce a zidit cu toată cheltuiala sa biserica din Otlaca, sat aproape pe Jula, s'a făcut peregrinător călătorind la Ierusalim. de unde înturnându-se, când a murit, fără vr'un fiu, toate ale lui s'au risipit, și s'au făcut mere-pere, fără a se părtăși din dănele tată-meu. Fiscul s'a folosit.

Moșul meu murise fiind tata de 9 ani. El ținuse pustele lui Tököli. Moșul vspanului Petru Tököli (ce era tata lui Sava conzilierul) veni de multe-ori la moșu în opinci, cu *cumănac* în cap, și ședeă în tindă. Fiii și nepoții lui la ce au ajuns! Moșu deși din agoniseala lui lăsasé o stare, p'atunci însemnată, ce s'a făcut în bani după aceea.

Tata, fiu unicel, fu crescut de măicuța (așa numim noi bunica, eau baba noastră) după stările și timpurile de atunci, în școala românească sau la *popa românesc* (că pe atunci nu erau școli) și mai ales în cea ungurească, așa cât pentru asta știință din partea orașului, sub împăratul Iosif după regulativul de atunci fu întrebuintat în tinerețe de Varmege, și toată viața lui apoi numai ungurește scria. Om blând mai ales drept, înțelept, sârguitor, și de o purtare muștrată (model?) văzut și plăcut și la mici și la mari.

Despre familie sunt diplome acasă sub numele — unгурit — *Nyikara*. Eu neavând în toată viața la căldura inimei și a minții nobilitatea — drept cecece o are cineva de sine și prin sine și meritele sale civile și sufletești, nici odinioară n'am avut grije la dănele, ci mai cu seamă simțeam nepăsul cel mai mare. Cu altă familie nobilă, dar apusă, anume *Să-sescu*, era familia foarte de aproape părințată, aceea se află în părțile Boroshebeș. A măicuții tragere este din familia nobilă *Dienis* din părțile Beinșului.

Mama era din satul d'aproape, Șiclău din familia Șerban, care se trage din Chioară, unde sunt și azi nobili posesionari. În veacul trecut un strămos al meu părăsind tot acolo (pe semne prin cessione pentru bonificații) pentru prigonirea ce era din partea stăpânirii ca să-i aducă la unire, venise în părțile aste cu patru fi. Din aceștia apoi, după numele de botez a fieștecăruia s'a împărțit familia în 4 rami, și-au luat patru nume desclinite, adecă fiul mai mare și descendenții l'au ținut numele Șerban, al doilea *Jurge* s. Georgie au ținut numele *Jurge*; al 3-lea *Mihut* s. Mihai; a 4-a *Dan* sau Danită. Din cel mai mare deci, sau Șerban, se trage mama, și familia păstrează încă numele.

¹⁾ M. Nicoară începuse la 1836 să-și scrie biografia, dar n'a scris decât o foaie, care se găsește în manuscrisele lui, și la 1846 fragmentul ce-l publicăm referitor la trecutul familiei și la ceritățile copilăriei lui, tot în manuscrisele din arhivul Academiei Române.

În junetele mele, fiind în școalele mai mici, venise un Șerban, precum mi-se zicea după aceea a 2-a au a 3-a oară la noi și la unchi. Atunci în urmă, după știința mea, venise și la mine, la Arad, unul din cei din Chioară. Om frumos, pe sine, umblat și pățit de vre-o 40 ani, și care slugise mult ca Stragemaistru; fusese rob în Franța, apoi nu știu prin ce tâmpână și în Ispania. Acesta spunea de familia Șerban, că a căpătat pentru vitejie 2—3 sātuțe, că strămoșii nostri erau pe timpurile rezvrătirilor din Țara românească, unde erau oameni înșămnați. Atâta era frica între ai nostri de unire, cât fiind cei din Chioară uniți, abia puteam scoate 2—3 vorbe despre stările de mainainte, măcar că bunul meu unchiu Șerban Teodor, umblase pe acolo pentru demustrarea nobilității cestor de aici, adică din părțile Aradului.

Baba maternă, sau mama mamei, era din familia *Mărce*, iară nobilă și venită tot din aceea cauză a unirii, din părțile Sabolei, Sătmar, sau Chioară, nu știu bine, tot pe acelea timpuri.

Dauă cauze au cășunat tragerea oamenilor din Nord spre Sud, una plodirea abundoasă a țărîmului și lipsa de impopulație, unde lezne se agonsiă țărîn din sățiu, Turcii numai decurând fiind gonțiți din părțile de miazăzi unde stăpâneau; a 2-a gonirea pentru unire sub Maria Theresia, aspirarea de unguri (părțile nordice erau sub Principii Transilvani), strămoșii pământului, care sterp, muntos, pietros, sichiuros, nu era în stare d'ale da viptuire pe lângă neștiința de măiestrii, meserii, arte, științe, comerț și industrie... Pe lângă aceea românii, cari nu se aplecau la unire, erau oprți dela școale și meserii!! (1822 Soacra lui Melentie, femeie peste 80 ani îmi spunea că ea unică fiind, tată său cu toată familia și ce a putut luă au fugit noaptea din Marmaros, sub Maria Theresia, fiindcă dragonii stau la porțile bisericilor cu săbiile scoase și adătuia omenii la unire). Pe lângă asta, starea toatei țări era atunci proastă, întunecoasă, împăinginată de o orbire zguroasă, cu cât mai ales a Românilor sub Transilvania, unde și dela slujbe (oficii) erau reschiș (escluși), — și ei trebuiau să facă toate slujbele celea grele. Vezi corespondința lui Bethlen, unde zice că prea puțini unguri are sub stăpânire... (Și aci doară mă lăsaî prea pe larg de familie, nobilitate etc. despre care eu nu-s nici cu mintea, nici cu inima, nici cu ochii păingenți (fasciner), cred însă că peste tot sunt de trebuință pentru cunoștința stării neamului, apoi a stărilor în care am ajuns eu.

Ajunngând tata în vârsta de 18 ani, cuprins cu economia ce începuse bunica (adecă baba) s'a însurat cu mama care avea 17 ani. Întâi toate fete, adică 3, eu fui apoi întâi fiu, cam la al 7-lea an după însurare, spre marea bucurie a lor. — Născut în 29 Noemvre c. v. 1784 după 11 de noapte, de bucurie nu vrură să mă boteze până în chișlegi, ca să poată țineă us-păț, și așa 6 săptămâni fui ținut necreștin. (Protocoloalele bisericeii una cu dănsă au ars, la arsu (arșu) orașului 1800 au 1801, și dintre toate au scăpat dintr'un volum cât cuprindea 3 luni, de unde și cartea mea de botez este scoasă mai apoi.) Un lucru neînșămător aduc aci: în ospățul de botez cu mare desfătare și salt după data de atunci, oaspeții dăruind neobotezatului bani, mama apoi mi-a cumpărat pe norocul meu o junincă cu vițea, din care până când am început școalele latinești, se sporise la 8—9 capete și mama lor adecă juninca, numită *curta*, fiind curță de coadă, tot trăia. Ast noroc mai că aș putea zice cu drept, singur numai m'a părtășit întins în zilele vieții mele.

În pruncie m'am pierdut în oraș. După multe cercări și alergări peste câteva ciasuri m'au găsit. Am căzut în apă. Era în curte apă stătătoare, unde înainte de aceea curgea Crișul, până l-a abătut stăpânirea în altă parte, și acolo în curtea noastră rămânând locul albiei, era apă adâncă și formă un lac. Mai măricel fiind mergând tot la acea apă numită *Baltă*, (câte simțiri de suvenirii se retraseră în mintea și inima mea la scrierea acestora!) să mă lunec pe ghiață, precum se strângeau din vecinătate a arile mai mulți alții și mari și făceau cotroave (catrav numesc tăierea în ghiață de câtă-va lărgime au pentru scoaterea de apă, au ca să se joace pruncii, dărâbul tăiat rotilat scoțându-l și făcând din dânsul turtă de răjniță vârtegiindu-l cu un bățuțel înțintat au implântat într'ansa). Eu atunci aflându-mă singur pe ghiață și jucându-mă cu piciorul la marginea cotrovului, am alunecat drept sub ghiață. O soră, Petra, mai mare decât mine (de care de multe ori va fi pomenire în cursul acestui scris, dulcea mea înainte de 12 zile, am înțeles din epistola nepotului Moisa, că a murit astăprimăvară) din casă văzându-mă alunecat sub ghiață, a țipocăt și alergând, afară de mama care a leșinat, m'a tras de sub ghiață, neavând apa cure și mișcare. Eu însă de toate astea nu știu nimic, decât după auz și istorisit, nu știu cum s'a întâmplat că scoțându-mă, cunoștința perdusem, foarte târziu am înțeles. Odată un fecior din vecinătate m'a luat în spate, și așa se alunecă pe ghiață cu mine, dar lunecând a căzut pe spate, cât tot greumântul (au pondul) s'a sprijinit în mine, care eram dedesupt și căzusem pe osul nodiții. Nespuse scânciuri am tras eu de aici vr'o 6 săptămâni, și în toată viața la ședere lungă scriind, au în căleasă (în cocie), șezând mai lung, am sămțit durere, dar nu știu din aceasta pricină, au ba.

Încă alte picutellii sum dator a le însemna aici, care după părere au putut avea ceva încurs. la viața mea de apoi. Era puț la noi în curte foarte abundos de apă, însă numai la noi, fiindcă orașul era cruciș-curmeziș, strecurat de ramii *Crișului alb*. Dar vitele fiind învățate la câmp pe la *sălașe* la apă de puț, așa toți aduceau necontentit ziua și noaptea caii la noi la adăpat. Ce e mai mult, erau multe mori pe Cris, aproape de noi, unde dela Ciaba mulțimea venia pentru măcinat de toate neamurile. Eu ca prunc mă jucam de multe ori făcând cruce de trestie (nadă) cântând lui Dumnezeu etc. Și vineau a orile pruncii de ungar, au de jidovi cu caii, și implântau crucea în caput (poartă) totdeauna aveam înjurături reciproce cu ei. *Eb atta vad olă*, era urmarea, și eu vezi bine, ca acasă, nu rămâneam dator. Ulița noastră era locuită de români dar de puțin încoace venise și nemți și unguri vre-o patru case, și una de sârb. A rare era, să nu avem noi prunci cândva între noi, unde cu românii ne petreceam frățește și ne jucam.

La casa părintească din toate părțile și țările și de tot neamul și de toată religia, și de toată starea se strângeau, abăteau străini drumari, căci în conștiința mea pot zice: casă mai primitoare n'am vezut. Bucuria mea însă era când veneau *Moții* cu oi din Transilvania, au ciubărarii dela munți. Cestia duceau ramuri de brad, care mare bucurie îmi făcea, așa și portul lor, ce încă nu-mi era cunoscut (vezi bine în începutul prunciei, pe când mi-se dezvăleau ideile).

Odinioară ducându-mă tata de mână în târg, și cumpărându-mi turtele (se face de 3—4 pe an și e renumit) trecură p'acolo câți-va moți ciubărari în cămeși albe, zisei în bucurie: „Tată, și aceștia-s români din cei ce trăesc cu mămăligă?” (Eu mai mult

de nume cunoșteam încă mâncarea românilor, căci la noi ca lucru rar se făcea câte odată în an, și atunci toată copilăria era în zgomot de bucurie). „Așa fătu meu!” „Zo (zău) și eu vreau să fiu român ca ei, dar de ce nu-i chemi și pe ei să mănec turtele“.

Tata era foarte iubitor și prețuitor de științe fără a fi avut prilej a și-le însăna (procurare) și peste modru mai cu samă de limba latinească. Școale românești începuse sub Iosif împărat. De mic deci fui dus la școală, unde dascălul cu orile mă lasă de dormeam, fiind și mic și având toată privința la casa părintească ca cea întâie între români, dela care totdeauna au și văzut mai mult bine toți dascălii P'atunci era la noi, ca oraș de căpetenie, dascăli sârbi ce știau bine-rău românește, precum și preoți, căci sârbii pururea au avut în ochiată a o cupă toate locurile mai bune și mănoase prin ai lor. Era unul și grecesc pentru 5—6 greci băcani și picutslari (care vând orice picutslui, adică în mic). Școala însă zidită de români, lemne de foc etc. numai cât leafa dau grecii. În biserică la strana mare românește la cea mică (dea stânga) se cânta grecește. Dupăce s'au părăndat mai mulți dascăli, despre a căror vreme și alte tâmpine cu mine, nu țin minte nimica, a peurmat Melentie (apoi Dragoș) născut din Lipova, și crescut încât știu, câtva timp la curtea mitropolitului Putnic, ce în vremea deputăției mele mi-a spus... Acest Melentie era un om cu idei sau cu judecată pătrunzătoare, și cu politetă, însă înfocat, caracter de frățuț. Până aci școlarii români afară de „Doamne miluește-ne“ celelalte cântări le cântau sârbește au grecește: „Itai heruvimi, v. ije heruv. aigios o theos etc. El a introdus întâi cântarea în limba românească. Eu având glas mai bun și fiind socolit întâi în sporul învățării, trebuia să direg cantul, și așa mai mult sta de mine să le învăț românește și așa zicând, prin mine a introdus el întâi cântările românești în biserică. Pătîmind totdeauna de frig la picioare (precum și până am în toată viața) de multe ori plin de lacrimi mă înturnam dela biserică. P'atunci erau doi popi sârbești. Popa bătrân și popa sârb numiți de români, dar numele lor Popovici. Gătând psaltirea, terminu învățării, aritmetica de 4 spițe, catihism și ceva puțin din sf. scriptură, cam la 9—10 ani fui dus la școala ungurească, ca învățând ungurește să mă pregătesc la școala latinească. Un frate ce era după mine, Damaschin, a rămas la școala românească. Atunci încă și mai tare începe dârsu (dârzu) între unguri, însă nu cei din școală, ci de afară, mai ales a unor oficiali domnești sau dominiali, fiindcă trebuind eu a merge la școală în partea numitului oraș unguresc, era mai des privilegiul de a ne întimpina. Eu eram îndrăzneț, și pe lângă putere și sprinten în lupte copilărești, în fugă, în jocuri, sărituri etc., nu mă întrecea. În azvârlit nici decât ce până în ziua de azi mi-a rămas. Și așa nu scăpau nescărmănați, cât părinții lor mai des se plangeau cătră tata.

Într'aceea timpul de care mi-se tot vorbea, se apropia, adică de a mă duce la Orade (4½ poste) la școalele latinești. (Cunoscut e că acolo e una dintre academiile Ungariei). Mama de o natură foarte duioasă și de o simțire foarte delicată, tare eră îngrijită pentru depărtarea mea, atât mai mult, cât și de frica pentru ceie-ce se întâmplă unui prunc în străinie, însă nu se muștră... ci din contră mai cu deadins mă îmbărbată, povățuindu-mă sara cu multe pilde. Eră așezat ca, în Dumineca după Paști să mă ducă la Orade. În săptămâna Floriilor începă mama a se tângui de un *păs* (indisposition) mă luă la fereastră începă a-mi vorbi de ducerea mea, de școală, învățatură și

purtare. Povața ce adânc s'a înfipt în inima mea, așa ca și când o aş auzi astăzi. Să nu mă întristez, să nu euget acasă, că voi avea toate trebuințele, numai să nu am grije de altă de cât de învățatură, că eu nici n'oi gândi când m'oi pomeni cu dansa la mine, dar ea nu s'a muștra îndată, ci va veghea în secret cum e purtarea mea; de va fi necuviincioasă, atunci fără să o văd, îndată s'a înturnă înapoi iar fiind aceea bineplăcută, atunci toată dragostea mi-o arată. În Sâmbăta floriilor muri. Eu cu lacrimi feshbinte plângeam în unghiu neîncetat uitându-mă la dansa, până după aceea m'a apucat multă curgere de sânge. Fie astea puține aci iertate inimii, cei ce și amu cu duioșie le simte în vârsta de 62 ani. Eră mama de un caracter blând și dulce, dar de o simțire adâncă și nespūsă (susceptibilitate). Cu o ochiată (ochire) un semn, cu un cuvânt, știă să ne pună în respectul cel mai mare. — Apropriindu-i-se sfârșitul, am auzit mai târziu, că cu limbă de moarte a rugat pe tata să nu mă ducă îndată după moartea sa la Orade, c'oi peri de tristăciune. Remăsesem 3 frați și o soră mai mare. Cel după mine, Damaschin, al treilea la țigă David, sora a pururea neuitată, pentsu bunătatea ei, a murit.

Eu preurmam învățatura ungurească. Frate meu Damaschin, rămase la școala românească. Într'o zi de vară numitul Melentie duse pruncii la scaldare în grădina curții domnești, unde pe Criș eră o morișcă. Un sârman de vre-o 13 ani, cam bradiu sau nătâng, vinea des din satul mai deaproape și se hrănea la noi. Acela s'a luat cu școlarii la scaldare. Dascălul măsurând apa puse semne, de unde pruncii să nu între mai departe. Dar brodiul văzând pe frate-meu, de bucurie l-a apucat de mână, începând a sări în apă, și mergând înapoi a căzut în aracul săpat anume, a zmâncit și pe frate-meu și amândoi s'au înecat. Alt amar pentru toți și mai ales tatăl nostru. La întrebarea varmegii, tata s'a rugat ca nici decum să nu fie tras în judecată și pedepsit dascălul, ca unul, care, zice tata, că e nevinovat, și de ar fi greșit.

În Iarna viitoare pela Genarie, mă duse la Orade, și mă lăsă la Balta Iosif frăție de departe, magistratual a orașului s. senator, ce ținea în arândă ospătăria dela Arborele verde (Zöldfa). Eră târziu, clasele se începuse de mult, mă puseră cam cu anevoie în a 3-a normală. Ungurește nu știam, deci nimica nu pricepeam, mai vartos, că în a 2-a normală se începea latinește, și eu nimica nu învățasem încă. Un profesor bun, și de omenie, slav, anume Dobroncai mă iubea mult ventru blândete (și ceva daruri poate). Îmi dădură de mânăducător și quasi corepetitor din conșcolari, adică român Aron, dar numai pentru clasă ca să-mi tâlmăcească zisele profesorului, iară acasă aveam instructor pe un sârb din Arad, Petrovici, din Academie (care apoi s'a făcut protopop, și eră foarte contrar trebiu românești, când pentru Episcopie). La examenul întâi semestral eu n'am fost pus la cercare. După paști i-am ajuns pe ceialaltși și întrecut în latinie. Cu memorizația ungurească mergea mai încet. Profesorul mă puse mai mare veghiător în clasă cu volnicie de a pune în genunchi pe cei ce vor face toiu și necuviință înainte de venirea lui. Adevărat, că și eram blând și sârguitor. În clasificație fui al 6-lea eminent cu laudă.

Balta Iosif aveă un fiu destrămat, nu învăța nimic. Eră deci fiul George nelnfrănat a mă zminti și opinti în învățături. Eu supărat, cum s'a cetit în public-clasificația, nimerind unii Julani cunoscuți cari veneau în piață de săptămână, m'am pus în cocie cu ei și am

pornit acasă, fără să iau ceva cu mine, au să dau știre familiei Balta, unde eram în locaș. Fiind pe la mează cale, aproape de Salonta, ne întâlnirăm cu tata care veneă după mine, având cu sine pe vitrica mea, cu care nu de mult se căsătorise (ce eu nu știam) și pe fratele Vidu, mic rămas orfan de mamă, pe care nespūs il iubiam. Tata văzându-mă îmi zise cu blândete: Ce va zice acum unchiul tău Iosif? și puresărăm napoi la Orade. Și în adevăr sosind iară la el acasă, unde șezusem, toți erau consternați, socotindu-mă perdut, au înecat, că 24 ciasuri erau trecute de când lipseam. Îndată se născu bucurie în toată casa, tata mai ales cu voie bună, deturnând îndată, tot ce ar putea prici ghimpuri.

Vitrica eră sârbo-română, au româno-sârbă din Batania, aproape de Arad. Însă mai mult se ținea de sârbie. Eră frăție de aproape cu Kenghelacz (care după aceea mi se zicea, — prin fratele său director, a fi viță de român) renumitul arhimândrit și cu Malenița, posesor bogat de multe sate în Banat. Tampla de a luat fata sârbă a fost (nedescifrat) unui bogat româno-sârb Mănuilă din Batania. Cunoștința cu acela pară c'ăvut mare încurgere în viața de apoi a tatămeu . . . măcar că măicuța (baba, bunica) cu tot adinsul îl trăgea și depărtă de sârbi, pe cari nu-i suferea. (NB. Măicuța a murit de 72—4 ani, 1801—2. și nu știa rugăciunile numai sârbește, fără să știe o vorbă sârbește, precum nimeni în tot orașul, ba nici în tot prejurul până la Arad. Bueuria ei când ne auzia închinându-ne românește, se ruga să i-le repețim și din ciaslov au psaltire).

Dar nici nu mă mir, căci hierarhia sârbească, tot preoți sârbi trimitea la Jula, precum s'a mai zis. Așa p'atunci unul, pare ca viță de țigan, cu vre'o 8 prunci, care nici românește nu știa bine, preanumit de locuitori *popa bătrân*, șerpe împelitat și prefăcut; altul pronumit *popa sârb*, un spulbărat, și nebul întreg. Cesta fu vecin cu noi, dar nu eră cu puțință pe lângă toată răbdarea și blândetele casei părințești a costa în pace cu el și familia lui. Cu mult înainte d'a merge la Oradea tot auzisem vorbind despre însul: „*Cal verde și sârb cu minte*“. Destul că ne mai putându'l suferi locuitorii l'au scos. Dar ce folos! iar trimise Episcopul sârb dela Nădlac, Tervencovici, om cu cumpăt, muera lui română, însă crescută între sârbi. Sistemul sârbilor eră deci, prin sârbi a deda români mai întâi, apoi a-i miera, și împăunina a-i seduce la însurăciuni cu sârbe. Tăutății de prin prejur, cât pentru religie fiind luterani, cât pentru apropiațiunea între limbi încă trăiau firește în doaga sârbilor. Afară de aceia maravii neguțători, infocați slavi, ce altă limbă nu știau, cercau des casa părintească pentru neguțătoria cu oi. Tata, ca și cap între locuitori, în toate pricinile merge la Episcopul și la Consistor. Episcopul sălășluia la noi venind la Jula. Cunjurul (Umgebung) Episcopului eră tot de sârbi. Ba și de se află vre un românaș, care știa câteva graiuri sârbește, nu se mai spunea român, și numele și'l denaturaliza cu *vici*. Firesc lucru eră deci, a se abate d'a trage pe tata cu bineplăceri, ca pe cel mai de frunte între români în partea sârbească. Mi-se pare că greșiți sunt cei ce zic, că amu-i, propaganda rusască etc. Cu mult mai napoi este de merge cu socoteala anilor.

Vitrica mea eră văduvă foarte săracă, și n'aveu nici un prunc, dară tinără și zdrăvăună. Tata se bucură, nădăduind că nici d'aci n'a mai face prunci. Adusese cu sine o soră de vre-o 11 ani ca să crească acolo, și un nepot de frate. Să mă întorn iară de unde m'am abătut. Fiind eu în vacanții acasă într'o sară, fiind

mulți și multe cuprinși cu descărcarea carălor cu bucate, eu încă ca prunc mic mă pusei a ajuta jucându-mă în vârful carului. Vine Vitrica acolo, și începe a zice ceva sârbește surorii sale. Eu mă scăpai și zisei: *iacă și sârbește; mai văzut'ai cal verde și sârb cu minte?*"

Evoluțiunea și depravațiunea.

— Urmare. —

Pornirile senzuale după cunoștințele psihologiei empirice fiind deci negațiunea celor spirituale, ambele nici când nu pot fi socotite pe aceeași treaptă etică, nici nu pot avea același izvor de proveniență, căci „Nu puteți servi la doi domni, lui D-zeu și lui Mamon¹⁾, Pomul²⁾ cel bun nu poate face poame rele, nici pomul rău poame bune zice Iisus Hristos. Dacă privim faptele în prizima acestui axiom indiscutabil³⁾, care ne pune în evidență, că, după cum este omul bun sau rău, sunt și manifestațiile sale morale, legea cauzalității, care stăpânește și viața intelectual-morală, ne conduce la concluzia stringentă, că faptele izvoresc cu necesitate cauzală din firea omului, tocmai așa ca și efectele din subsistența cauzelor. Prin urmare cel bun nu ar avea nici un merit la cele bune, nici cel rău la cele rele, întocmai așa cum nu este meritul olivului, că produce olive, nici vina spinului, că produce scai. De aceea copiii bonzii și nebunii nu se pot face responsabili pentru faptele neroade. Dară dacă privim pe om ca ființă rațională deplină și moral liberă, dacă din aceasta capacitate rezultă, că el poate fi bun, cum a putut fi rău, de aceea el este culpabil pentru cele rele și are merit la cele bune. Pentru că omul prin păcat denaturează idealitatea sa în senzualitate și libertatea morală o aleuzează, de aceea ap. Pavel zice: Păcatul, ca să se arete păcat, mi-a lucrat moartea prin ceea ce eră bun (Rom. 7. 13).

Ținând socoteala de capacitatea, că omul poate fi așa, cum el voiește a fi, Iisus Hristos ne îndeamnă la viața spirituală zicând: „Veniți la mine toți cei osteniți și însărcinați (Mat. 11. 28). Apropiati-vă de Dumnezeu și el se va apropia de voi“. Îmblați până când aveți lumină, ca să nu vă prindă întunericul (Ioan 12. 35).

Dacă ne mai dăm seama de funcțiile fundamentale ale conștiinței și de rădăcina metafizică a manifestațiilor noastre morale, din studiul comparativ cunoaștem, că păcatul comis în starea totalei lipse de avânt spiritual este consecvența inteligenței tulburate prin preponderanța senzualității, care în urma acestei lipse ajunge la stăpânire, ceea ce întărește și Iisus Hristos zicând: „De va umbla cineva ziua, nu se va poticni, iară de va umbla noaptea, se va poticni, pentru că nuare lumină (Ioan 11. 10). Cel ce umblă în întuneric nu știe unde merge (Ioan 12. 35). Protopărinții noștri cât timp

au petrecut prin predominanța spirituală în raport spiritual cu Dzeu, prin aceea legătură¹⁾ fiind intelectual luminați ei s'au păstrat *inocenți*, îndată ce dispoziția spirituală s'a precumpenit de cătră considerările senzuale²⁾ ei au păcătuit, ceea ce adeverește ap. Paul zicând: „Cugetarea spirituală este viață și pace iară cugetarea trupească este moarte (Rom. 8. 6).

Toate dispozițiile cu faptele lor rezultante fiind de subsumat sub aceste două categorii alternative, rezultă cu cea mai clară evidență, că numai senzualitatea oarbă produce fapte rele, ea spiritualitatea luminată pe cele, bune, căci „din inimă ies cugetările, ucideri, adulter etc“, zice Is. Hristos (Mat. 15. 19).

Contrar acestui adevăr indiscutabil credința veche orientală de o concepție hiperempirică admite pentru păcat un princip estern, cum îl aflăm în serpatalizmul daimonologic din cap III al genezei. Dară dacă ținem socoteala de rezultatele științei metafizice bazate pe psihologia empirică de esplicarea metafizică a evangeliului, de înțelesul intern al cuvintelor *satan* și *diavol* scos din rădăcina etimologică, care înseamnă a *desbina* adică de idea etică a binelui; dacă ne mai dăm sama încă și de monismul teologic, care esclude orice concepție dualistă, credința în diavol ca una, ce a isvorit dintr'o totală lipsă de orientare cauzală, pentru timpul de față în teologie nu are nici un rol științific.

Cumcă miezul metafizic al păcatului nu e de căutat în oarecare princip afară de om ci numai în dispoziția sa senzuală din lăuntrul³⁾ său, care îl stăpânește prin lipsa de accent spiritual, s'a dovedit prin doctrina evangelică, prin interpretarea ei făcută de ap. Pavel, prin argument metafizic și prin conștiința empirică. De acord cu aceste argumente este și soteriologia creștină cu toate instituțiile așezate de Is. Hristos.

Curățirea în sânta taină a botezului se simbolizează prin întreita cufundare, spre a îndegetă, că precum prin totala cufundare în senzualitate păcătuiam așa și prin cufundare în viața spirituală ne curățim și ne ridicăm la uniunea spirituală cu Dumnezeu spiritul suprem. Ca garanță despre efectul soteric al gravității spirituale Mântuitorul, instituite apa ca materia sacramentală, spre a ilustra cu efectul ei cunoscut asupra corpului înrăurirea accentului spiritual asupra moralității.

(Va urma.)

Din trecutul nostru cultural.

(Urmare.)

Ceialtați scriitori blăjeni. Vom urmări în cele ce urmează aici pe fruntașii propagatori ai ideilor izvodite din școala blăjană cum și pe literații acestei școale, acestei direcțiuni literare.

La locul prim se cade să numim pe părintele filologiei române:

¹⁾ Mat. 6. 24.

²⁾ Mat. 7. 18.

³⁾ Mat. 7. 17, 18; 12. 33—35 Ioan 3. 6, 41.

¹⁾ I. Cor. 6. 17.

²⁾ II. Cor 5. 6.

³⁾ Iacob 1. 13—15.

Timoteiu Cipariu.¹⁾ El a fost una din cele mai luminoase figuri, dintre învățații români; și totodată un erudit de forță a fost, deși cunoștințele vaste și le-a câștigat ca autodidact și și-a petrecut aproape toată viața sa în Blaj, cu capul în cărți și bibliotecă. Împlinire vârsta de 83 de ani senini și rodnici, a murit la 22 August 1887.

Născut în Pănade, lângă Blaj, a fost profesor de gimnaziu și de teologie; iar ca membru al clerului, a ajuns la demnitatea de vicar mitropolitan și în candidare la mitropolia unită. Ca reprezentant al vieții culturale a Românilor de dincoace de munți, a fost președinte al „Asociațiunii Transilvane pentru cultura poporului român”; și a fost totodată un membru de mare autoritate, al areopagului culturii și științei românești: „Societatea academică română”.²⁾

Cipariu a moștenit ideile celor trei mari „blăjeni”, dar prin munca, priceperea și cultura sa temeinică, a mers mai departe decât dâșii, sub raportul științific.

El stabilește, ca criterii pentru formularea limbii române literare, următoarele principii:

A se formă o limbă literară românească, pentru toți Români, luându-se ca bază, organismul intim (structura latină) a limbii — și complectându-se, după curățirea ei de elementele nelatine, cu elemente, ce se vor putea urmări, ca pierdute în dezvoltarea istorică a limbii, ori, cari sunt a se căuta departe, în vechime, în rădăcinile limbii vulgare romane.

Cipariu este, un om modern în știința sa filologică și dezvoltă o vastă activitate, pentru adunarea de material, în scopul stabilirii pe bază istorică a elementelor limbii românești. El este cel dintâi savant român, care întreprinde o muncă incontestabil serioasă și productivă, în direcția istorică a studiului limbii românești, recunoscut și de celebrii filologi Grimm și Bopp; învățații filologi germani, din timpul acela, de temeinic învățat.

Publicațiunile sale sunt:

1. „*Organul luminării*”, apărut la 1847, o revistă mai mult menită pentru publicarea cercetărilor filologice a învățatului redactor, scris în întregime, ca cea dintâi publicațiune periodică română, *cu litere latine*.³⁾

³⁾ Dela 1848 încoace se generalizează în Ardeal scrierea cu litere latine; în România se introduce scrierea cu litere latine prin decretul lui Cuza-Vodă, dela 1860.

2. *Arhiv pentru filologie și istorie* (1867—1872) revistă lunară, cuprinzând prețios material *inedit*.

3. *Principii de limbă și de scriptură*, cuprinzând mii de exemple de formule gramaticale, adunate din monumente de limbă română dinainte de 1700, — o muncă uriașă (1866).

4. *Crestomația sau analecte literare* din cărțile tipărite între veacul XVI. și XIX. publicată la 1858.

¹⁾ Cetește: Tipariu.

²⁾ Astăzi „Academia Română”.

5. *Elemente de limba română după dialecte și monumentele vechi* (1854), cuprinzând și justificarea ortografiei sale (etimologice), cunoscute deja din „*Organul*”.

6. *Gramatica limbii române I Analitică*, cuprinzând fonetica, ortografia, morfologia și formarea cuvintelor, care a fost premiată la 1868 de „Societatea Academică”, iar II. *Sintetică*, a fost premiată la 1877.

În Gramatică Cipariu își fixează pe larg ideile sale. Dar acelea se izbesc, în Societatea Academică, de două curente, și anume: curentul latinist extrem și „Direcția nouă” sau a fonetiștilor.

Deși prin autoritatea sa științifică, prin temeinicia gramaticii sale premiate, Cipariu părea omul chemat, — curentul latinist extrem, care pretinde a se fabrica cuvintele românești de-a dreptul din limba clasică latină biruiește în Societatea academică, și isbutește a primi însărcinarea redactării marelui Dictionar prin A. T. Laurianu și I. C. Massimu. (Publicat la 1871 și 1876.¹⁾)

Cipariu a fost silit să se retragă, cu ideile sale științifice, iar curentul zis junimist va asista la falimentul contrarului ireductibil de astădată, pentru a-i lua locul, la ... împlinirea vremii (1906 !)

Treboniu Laurian (1810—1881) este unul dintre aceia, pe cari istoria literaturii trebuie să-i judece cu măsura nu a „ceea-ce ei au făcut” ci prin „ce voiau să facă”: a deșteptă națiunea română cu ori ce preț.

Născut în Fofeldea (Ardeal) A. Tr. L. trecând Munții, devine profesor la liceul Sf. Sava din București, apoi efor școlar, ulterior profesor universitar. Câți i-au fost elevi, își aminteau de izbucnirea puterii, pe catedră, a sentimentelor sale naționale, încât „încălzea, chiar și pe cei mai reci la inimă” (I. Bianu: Momente culturale).

Dintre scrierile sale amintim:

Tentamen criticum in originem, derivationem, et formationem linguae romanae, in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae. Viena 1840.

Această carte cuprinde ideile prea puțin aprofunde ale sale (căci nu se putea compara în erudiție cu Cipariu), pe cari le-a aplicat în „*Dictionarul limbii române*” (de 2890 pg. mari + Glosariu 584 pg. și o „Prefațiune” IX) tipărit cu cheltuiala „Societății Academice”, „o muncă titanică, sub greutatea căreia s'a frânt înflăcăratul său adept, Massim” (Op. cit. mai sus), și care „a crescut treptat până la un nou — plus — ultra (= absurd !) o direcțiune unilaterală în sensul latin”.

Dintre meritele pozitive ale muncii lui Tr. Laurian amintim *Istoria națională* bună pentru școale

¹⁾ A se revedea capitolul „Filologia școlii ardelenice”.

Supliment la „Biserica și Școala“ Nr. 52.

(1853) cerută de vreme, pe când s'a scris și „Magazinul istoric pentru Dacia“, în care s'au publicat frumoase documente, și lucrări, relative la trecutul poporului românesc de pretutindenea. La această revistă i-a colaborat idealistul istoric și marele patriot Nicolae Bălcescu (vezi în alt Capitol)

(Va urma.)

Invitare de abonament.

P. T. Domni cetitori sunt rugați, să binevoiască a-și renoua abonamentul.

De asemenea rugăm și pe abonenții, ce sunt în restanță cu prețul foaiei atât de pe anul acesta, cât și de pe anii trecuți, să binevoiască a ni-l trimite, căci foaia suferă lipse mari, neputându-și acoperi trebuințele sale și datorile față de tipografie.

Administrațiunea.

CRONICA.

Un apel. Românii din jurul Bradului li-s'a adresat un apel, din care scoatem următoarele: 1. Mijlocul cel mai puternic pentru deșteptarea și luminarea masselor sunt cărțile, scrise pe înțelesul mulțimii. Comitetul „Asociațiunii“ an de an tipărește cărțile pentru popor, ajută foaia „Țara Noastră“ redactată de poetul O. Goga și a hotărât că acolo, unde sunt cel puțin 4 membrii ajutători cu taxe anuale de 2 cor., să dea în dar toate cărțile sale pentru a întemeia o bibliotecă a poporului din acel sat. De cumva aveți o asemenea bibliotecă? Vă rugăm a stăruți pe toate căile pentru folosirea ei, împărțind cărți și chiar cetind sătenilor în Dumineci și sărbători ceea ce aflați mai de folos, iar cu sfârșitul anului să binevoiți a ne raporta căți cetitori au fost și ce cărți s'au citit mai mult? La cerere bucuroși vă dăm o listă a cărților, ce ar fi de procurat și cari astăzi se află în ediții foarte ieftine, abia cu câțiva fileri. Iar de nu aveți asemenea bibliotecă, vă rugăm a pune toate silințele pentru a căpăta membrii la „Asociațiune“, și a ne înștiința, ca să putem întemeia cât mai în grabă în comuna dv. o agentură și o bibliotecă populară, dându-vă cărțile edate de „Asociațiune“. 2. Doară nicăiri în țară nu e mai mare numărul analfabeților decât în părțile noastre. Situația școalelor noastre s'a îngreunat nespun și dacă noi cărturarii nu vom pune umăr la umăr să ajutăm sătenilor, pe viitor numărul analfabeților nostri va fi și mai mare, iar cu oameni, cari nu știu scrie și citi nu se poate face nici un progres. De aceea Vă rugăm cu toată căldura să începeți cursuri pentru învățarea scrisului și cititului. Cu metoda sunetelor vii alui Gabel, cuprins în abecedarul de I. Vuia (tipografia diecezană, Arad), în câteva Dumineci se pot ajunge rezultate nimitoare, numai voință să fie. Vă asigurăm, că oamenii vor cerceta regulat și cu toată voia aceste cursuri. În Brad am început asemenea curs și bucuroși Vă stăm într'ajutor cu toate destușirile de lipsă. 3. Negocul și meseriile sunt foarte străine săteanului nostru. E de prisos a Vă de-

sfășura ce însemnătate au acestea și cât de mare datorință avem să îndemnăm neîncetat poporul la îmbrățișarea lor. Comitetul cercual al despărțământului nostru prin membrul său dr. I. Radu se însărcinează a îngriji de plasarea băieților la măestri vrednici. Vă rugăm deci a comunica dlui dr. I. Radu căți băieți din satul dv. vor să fie aplicați la negoț și meserii, cu numele și etatea. Vom niza, ca să capete aplicație, fără ca părinții să aibă ceva spese. 4. Ministrul de agricultură al țării noastre, sub nr. 90835/1907 anunță, că pe primăvara anului viitor va avea de împărțit un număr însemnat de oltoi din școalele de pomi ale statului. Și fiindcă preoților, învățătorilor și țăranilor, — la cerere, — le dă cu prețuri foarte reduse, abia cu 10 fileri bucata și fiind de soiuri alese, cari dau roade în curând, — Vă îndemnăm să vă folosiți de acest favor pentru întreaga comună dv. Formulare de cereri Vă dăm bucuroși de aici. Terminul ultim, până la care trebuie înaintate aceste cereri e 31 Decembrie. Prin întreprinderea deputatului nostru Vasile Damian la ministru, sperăm, că vom căpăta un număr frumos de oltoi. Vă invităm deci înscrieți-vă de membrii ordinari (cu 10 cor.) ori ajutători (cu 2 cor.) pe an la „Asociațiune“, cereți altoi și sprijiniți măestriile și negocul! Glasul părinților nostri, cari ne-au pus merinde la școală, îndurerat ne cere să îngrijim și de ceilalți fiii ai lor, de frații nostri, rămași în întunecul și sărăcia satelor. Sperăm, stimate d-le, că înțelegi acest glas! Brad, la Sf. Andrei, 1907. Dr. Pavel Oprea, director. Traian Suciu, notar.

Reuniunea de cântări dela Oravița scrie despre reprezentanțiunile teatrale ale artistului Z. Bărsan, în părțile Banatice, următoarele: Reuniunea noastră de cântări cedând dorinței artistului și împrejurărilor de aici prea primitoare de cultură românească, a hotărât în una din ședințele comitetului a deschide prin legături private și amicale și în alte centre românești din Banat calea pentru binevoitoarea primire a lui Bărsan, drept cea cu devotate rugări purcese din dorința de a lăși iubirea de artă românească s'a adresat atât la reuniune cât și prin membri ei în Timișoara, Lugoj, Caransebes, Vârșet, Bocșa, Cincova, și Bozovici; la cunoscuți partinitori ai artei românești la persoane de valoare — la amici, la reuniuni, și după cum s'a aflat în zelul nostru să facă în localitatea lor pregătire pentru primire, avizând subscrierul presidiu despre asta și despre zilele primirei. Avem nădejde că Banatul în modul asta își va putea asigura un teatru românesc stabil. Ajute D-zeu! Dr. Mihail Gropșian, președinte. Nicolae Andrei secretar.

† Necrolog Valerie Mișu preot în Fibiș în etate abia de 39 ani și după un serviciu de 14 ani la altarul Domnului, duminică în 22 I. c. n. și-a dat sufletul în mâinile Creatorului. La înmormântarea sa au luat parte preoții și învățătorii din jur, precum și întreaga comună, a fost în 24 I. c.

Dar de Crăciun. Atragem atențiunea părinților, directorilor de școală asupra colecției: *Biblioteca Copiilor și a Tinerimii* A. O. Maior din care a apărut acum volumul al III-lea cu 20 de ilustrațiuni artistice și cu colaborarea prețioasă a dlor: I. Al. Brătescu-Voinești, Mihail Sadoveanu, Oct. Goga, Maria Cunțan, I. A. Bassarabescu și A. O. Maior. Volumul frumos și solid legat se vinde: În Austro-Ungaria: 1 cor. În România și străinătate: 1 Leu 30 bani plus porto 15 bani. Toate trei volumele se pot comanda dela orice librărie românească și dela Administrația revistei „Luceafărul“. Sibiu (Nagyszeben).

Posta Redacțiunii.

T. B. în M. Vezi Art. de lege XXV din 1899.

Concurs.

Pentru îndeplinirea parohie de **cl. III Neagra** se escrie concurs cu termen de **30 zile** dela prima publicare.

Emolumentele: 1. 1/2 sesie pământ 2. Birul dela 70 case 10 Hll. cucuruz sfărmat 3. Stolele uzitate 4. Întregirea dela stat 640 cor. 52 fl. respective 1440 cor. 52 fl. conform evaluei celui ales.

Recurenții sunt avizați, a-și înainta recursurile adjustate regulamentar și adresate comitetului parohial, din Neagra, la oficiul proroprezbiteral din Buteni (Butyin) în termenul indicat, având până atunci a-se prezenta într-o Duminică ori sârbătoare în sf. biserică spre a-și arăta dexteritate în oratorie și rituale.

Comitetul parohial

În conțelegere cu: *Traian. I. Magier* pprezviter.

—□—

2-3

Pentru întregirea postului de capelan pe lângă preotul deficient **George Mustața** din **Târgoviște**, tractul Belințului, se escrie concurs cu termen de **30 zile** dela prima publicare în „Biserica și Școala“.

Emolumentele împreunate cu acest post sunt: 1. Jumătate din sesiunea parohială constatatoare din 30 jugăre pământ bun arător; 2. Jumătate din stolele îndatinate; 3. Jumătate din intravilanul parohial, dinpreună cu casa parohială de pe el; 4. Jumătate din întregirea dela stat, având însă și fiitorul capelan să împartă cu parohul întregirea sa dela stat.

După partea ce o beneficează, capelanul are să supoarte toate sarcinile publice.

De asemenea să îndatorează capelanul ca să săvârșească singur toate slujbile ce obvin în parohie și toate agendele oficioase.

Reflectanții, cari trebuie să aibă evalueație pentru posturi parohiale de **clasa a II-a**, sunt poștiți să-și instrueze petițiile lor concursuale în senzul Regulamentului pentru parohii din 1906, și să le adreseze comitetului parohial din Târgoviște, pe calea oficiului protoprezviteral gr. or. rom. din Bélinez, comitatul Temes; ear într-o Duminică sau într-o sârbătoare, în

lăuntru termenului concursual, a să prezenta în sf. biserică din atinsa parohie, spre a-și arăta dexteritatea în oratorie și în ritualii. *Comitetul parohial.*

În conțelegere cu mine: *Gerasim Serb* protoprezviter.

—□—

3-3

Pentru întregirea postului de învățător dela școala conf. gr. or. rom. din **Ficătar**, tractul Belințului, să escrie concurs cu termen de **30 zile**.

Emolumentele împreunate cu acest post sunt: 1. În bani gata 388 cor.; 2. 2 jugăre pământ arător 80 cor.; 3. 6 mm. grâu à 12 cor. = 72 cor. și 6 mm. cucuruz à 8 cor. = 48 cor.; 4. 22 metri lemne de foc din cari e a să neâlzi și sala de învățământ; 5. pentru conferință, dacă participă, 10 cor. 6. pentru scripturistică 10 cor. 7. locuință în natură cu o chilie și bucătărie, grajd și grădină de un jugăr.

Reflectanții la acest post au să-și aștearnă petițiile concursuale instruate amănuat legilor în vigoare, comitetului parohial din Ficătar, pe calea oficiului protopopese gr. or. rom. din Belinț (Bélinez, Temes megye), și, în lăuntru termenului concursual, a să prezenta în sf. biserică din atinsa parohie, spre a-și arăta dexteritatea în cântare și tipic.

Alesul, fără altă remunerație, e dator să presteze serviciile cantonale, atât în, cât și afară de sf. biserică. De asemenea e dator ca, după pământul ce-l beneficează, să supoarte sarcinile publice.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu mine: *Gerasim Sârb* pprezbitier.

Compactor român în Arad

Justin Ardelean

Strada Weitzer János Nr. 13.

Execută grabnic și prompt

tot soiul de lucrări, atingătoare de a-
ceasta branșe.

Legătură fină și durabilă.

Prețuri moderate.

18

Janus

„institut de asigurare mutuală pe viață în Viena

s'a fondat în anul 1839, din partea unui grup de bărbați nobili,

este cel mai vechiu „Institut mutual de asigurare pe viață“

pentru Austro-Ungaria.

Se bazează pe legile mutualității în puterea cărora accidentul capitalului anual trece în favorul celui asigurat.

Premii eftine. Condiții de asigurare favorabile.

Imprescriptibilitatea polițelor după 3 ani. Plătirea în caz de duie și sinucidere după 5 ani.

Asigurare gratuită pentru caz de războiu. — Fără timbru de poliță și taxă de stat — Plătire la moment

Starea de asigurare 111.000.000 cor. | Averele institutului 31.000.000 cor.

Sumele de asigurare plătite până acum 56.000.000 cor.

Informațiuni îndatoritoare dă:

Agentura generală pentru Ungaria de sud în Timișoara-Fabric

Lechengasse Nr. 17. (N-rul Telefonului: 422).

(22)